

gång intog supé med tre herrar i skilda restaurangrum; genom sin livlighet och tjuskraft lyckades hon — trots det myckna springandet in och ut — göra dem alla belåtna. Tyvärr har icke hr Myrdal alldeles samma möjligheter; ett statsråds uttalanden omges med en publicitet som begränsar handlingsfriheten. Men hr Myrdal kan inlägga något av Lulus teknik i ett och samma föredrag; man förmärker blott en viss oro, dels för att entusiasterna icke skall tro att han menar allvar, dels för att de invigda skall tro att han alltför mycket menar allvar.

Hr Myrdals älskvärdhet har emellertid sina gränser. Den behärskning han ålägger sig — och som är förutsättningen för hela hans verksamhet — kan stundom bli omöjlig att upprätthålla. Han företer därför en egendomlig förening av aggressivitet och inställsamhet, av brist på takt och vilja att behaga. Det berättas om en av den tidiga arbetar-

rörelsens agitatorer att han efter ett fåfängt försök att tämja bångstyriga hamnarbetare slutligen utbrast: "Håll käften, djåkla busar, när man vill hjälpa er". Hr Myrdal är ej en kraftkarl som säger sådant. Men tanken måste ofta sväva bakom hans professionellt varma leende.

D. N.
4/8 1946

Socialism och frihet

Partistriderna har under det år som gått efter den socialdemokratiska ministärens bildande icke fått den skärpa som debatten vid samlingsregeringens upplösning gav anledning att vänta. Detta beror väsentligen på att planhushållnings- och socialiseringskraven skjutits något i bakgrunden. Den kritik som mött dessa krav har härvid varit av betydelse. Den socialdemokratiska partiledningen har säkerligen också påverkats av det på skilda sätt klarlagda förhållandet att de folkgrupper på vilka regeringen stöder sig icke är entusiastiska för ett av staten i detalj reglerat näringsliv. Härtill kommer att det än en gång visat sig vilka utomordentliga svårigheter som möter då man skall gå från ord till handling i socialiseringsfrågan.

Men socialiseringsproblemet — för att använda denna sammanfattande beteckning — har icke därför blivit inaktuellt. Raden av utredningsbeslut om socialisering på särskilda områden är det tydligaste beviset härpå. Men än viktigare är kanske att flera socialdemokratiska ledare ständigt förklarar att partiet arbetar på en genomgripande omorganisation av samhället, på förverkligandet av de socialistiska idéerna. Liksom tidigare är man benägen att,

då så anses lämpligt, föra fram det stora, från Marx hämtade perspektivet om socialismens förmåga att frälsa och lyckliggöra. Socialiseringsmystiken, som under några år syntes på väg att definitivt avvecklas, har efter det andra världskriget, liksom efter det första, fått ny kraft.

I striden mot socialismen har två tankegångar dominerat. Enligt den ena skulle en socialistisk hushållning medföra en minskning av produktionen och därför, även om fördelningen bleve jämnare, leda till en försämring av alla folkgruppers villkor. Enligt den andra är en mera utsträckt socialisering oförenlig med den politiska frihet som hör folkstyrelsen till. Socialismen hör samman med diktatur, det är den uppfattning som, till stor del på grund av de ryska erfarenheterna, dominerat den liberala kritiken under senare år.

Den som tror på dessa argument och särskilt tillmäter frihetssynpunkten en avgörande betydelse har icke anledning att på denna grund bli motståndare till alla förslag om socialisering. Inom vissa borgerliga grupper framträder en irrationell tendens att i den grad av statsdrift som redan finns i vårt land — och som till mycket ringa del tillkommit på socialdemokratiskt initiativ — se något naturligt och rent av nödvändigt, men att utan vidare avvisa varje tanke på en utvidgning av statens verksamhet. Det enda rimliga är att fördomsfritt pröva förslag på detta område under beaktande av att ett visst mått av socialisering medför risker både för produktionen och för den medborgerliga friheten. När detta "mått" föreligger är det omöjligt att på förhand ange annat än i de mest allmänna och vaga ordalag.

På socialdemokratiskt håll besvaras påståendet om den politiska frihetens oförenlighet med en mera omfattande socialisering efter skilda linjer. Stundom sägs helt enkelt att partiet håller på demokratin och därför icke kan väntas verka för en utveckling hänemot diktatur. Även om man utan varje reservation erkänner den svenska socialdemokratins ärliga vilja att upprätthålla den politiska friheten, kan detta resonemang icke godtas. Det går förbi själva problemet. Ty om socialisering måste medföra frihetens avveckling, hjälper det icke att socialdemokratin önskar att dess båda framtidsmål skall vara förenliga. Den refererade satsen innebär därför, utifrån den här angivna utgångspunkten, att socialdemokratin förr eller senare måste hamna i ett dilemma eller ock att partiet kommer att steg för steg genomföra en socialisering som i efterhand befinnes nödvändiggör begränsningar i den politiska friheten. Om en stat för en politik som ofrånkomligt leder till krig, har man ingen glädje av att de styrande i god försäkrande de inte önskat

6/8 60

Många socialdemokrater vidgår att en viss grad av socialisering är farlig för den politiska friheten. "Den genomsocialiserade staten är bland annat för många kulturarbetare en tanke olustig som maran", skrev nyligen en socialdemokratisk författare, Axel Strindberg. Men Strindberg, vars goda vilja att förstå motståndarnas motiv är uppenbar, tillade en för hela hans grupp av reflekterande socialister typisk anmärkning. De som kritiserade socialismen såsom farlig för friheten begärde, skrev han, att socialisterna skulle ge besked om hur långt socialiseringen enligt deras mening utan fara kunde drivas, men kritikerna saknade själva möjlighet att ange var denna punkt vore belägen.

Detta är ett missförstånd. Ingen begär något så orimligt som att riskzonen vid socialisering skall konkret utpekas. Vad man begär är ett erkännande att en sådan riskzon finns. Om detta erkännande ges, står parterna i debatten på samma grundval, och den dogmatism som på båda hållen tenderar att göra meningsskiftet irrationellt och bittert är övervunnen.

Att detta erkännande i regel icke kan uppnås beror åtminstone delvis på ett slags ideologisk eftersläpning, som på ett avgörande sätt snedvrider en stor del av den socialistiska argumentationen. Man säger att friheten skulle vidmakthållas eller vidgas i samband med en total socialisering. Men härvid influeras man i sin föreställning om ordet frihet av en synpunkt som kan ledas tillbaka till Marx, Hegel och Rousseau. Man glider mellan två skilda uppfattningar av frihetsbegreppet. Enligt den ena, här godtagna, menas med frihet legal möjlighet att exempelvis hålla möten, utge tidningar, strejka. Enligt den andra föreligger frihet då folket-gemenskapen under politisk jämlikhet har oavkortad bestämmanderätt. Den förstnämnda uppfattningen kritiserar ofta, och med viss rätt, som formalistisk: Vad har det stora flertalet, sägs det, för glädje av rätten att utge tidningar, då de inte har ekonomisk möjlighet att begagna sig av denna rätt? Men den sistnämnda uppfattningen innebär att den individuella friheten lämnas obeaktad. Icke heller i den totalsocialiserade staten kan alla utge tidningar. Tvärtom: denna rätt koncentreras hos staten, och den oerhörda makt-samling hos staten som på detta sätt äger rum medför i realiteten även en maktkoncentration inom staten, en partiets eller byråkratins diktatur. Detta frihetsbegrepp blir därför, ur individens synpunkt, helt blottat på innehåll. Den personliga friheten ersätts av myten att allt handlande härflyter ur folket, genskapen, den "allmänna viljan".

7/8

Statsminister Hansson och före utrikesministern Günther

talade på söndagen, delvis om samma saker. Båda yppade en viss irritation över debatten kring krigsårens politik och kritiken av regeringens och militärledningens uppträdande. Hr Günther betvivlade att en klarläggning av det skedda skulle förbättra stämningen mot Sverige i grannländerna. "Den gamla bitterheten och misstänksamheten tycks endast kunna förtäras av tidens långsamt gnagande tand." Till denna egenartade liknelse bör två anmärkningar fogas. Då en viss fråga, t. ex. om planen att sända frivilliga svenska officerare till Tyskland, kommit upp är det omöjligt att avfärda den med grundsatsen att det inte är lönt att rota i saken. Det ligger i den fria debattens natur att fortsätta till dess klarhet vunnits eller till dess man blivit förvissad om att klarhet ej står att vinna. Vidare: det är sant att avslöjanden från krigsåren icke alltid förbättrar stämningen i våra grannländer; av uppenbara skäl kan resultatet stundom bli det motsatta. Men sådant läget nu är lär man i stort sett kunna räkna med att klarheten är av godo; den svenska regeringen betonar ju att den icke har några hemligheter av betänklig natur på sitt samvete, och sanningen tjänar till att undanröja de många oklara och farliga misstankar som frodas i dunklet.

Hr Hansson har naturligtvis rätt då han säger det vara absurdt att söka uppdelat de nordiska folken i "får och getter, goda och dåliga, hjältar och stackare". Men som vanligt går han förbi de frågor som verkligen kan och bör diskuteras och stannar vid självklarheter utan reellt intresse. Det är icke underligt om en kritisk stämning framträder i grannländerna inför vissa sidor av den svenska politiken, t. ex. hr Günthers lyckönskningar till Finland på hösten 1941 eller hr Hanssons inskrifande för att nedtona Landsorganisationens protest mot grymheterna i Norge. Och framför allt har den man som gjort hr Vougt till svensk försvarsminister en svag ställning då han tillbakavisar kritik från dansk och norsk sida.

Det är tyvärr typiskt att statsministern i de anmärkningar som riktas mot regeringen in fråga om utrikespolitiken ser ett valtekniskt knep. Allt blir för honom taktik, finter, spel. Förstår han icke i vissa lugna ögonblick att en mängd människor ännu är så egendomligt beskaffade att de kan diskutera moraliska och politiska problem utan att tänka i partiklichéer, utan att räkna med utsikten att vinna eller risken att förlora röster?

En nation hos läkaren

EN SVENSK LÄKARE, dr Sven Hedenberg, har gjort ett försök att behandla det tyska folket som en nervsjuk patient; han vill analysera de företeelser som betingat nazismens uppkomst och herravälde (*Tyskland som psykiatriskt problem*, Natur och Kultur, 3: 25). Boken är sympatisk genom sitt allvar och sin ärliga strävan till lidelsefri prövning. Den innehåller icke heller så påtagliga orimligheter som vissa tidigare försök på området, t. ex. av Wilhelm Reich och Ingjald Nissen. Men hela den genre arbetet representerar är förfelad, och författarens ohållbara förutsättningar och bristande historiska sinne driver honom ständigt till godtyckliga eller skeva omdömen.

Mest vilseledande är föreställningen att det tyska folket utgör en enhet av samma art som en person. Då man skall analysera en enskild människas karaktär, skriver dr Hedenberg, måste man analysera hennes anlag och utveckling, och samma förfaringssätt bör tillämpas på staterna och folken. Vad anlagen beträffar talas om att olika rasegenskaper finns och att det är tänkbart att t. ex. det starka slaviska inslaget lever kvar i en tendens hos tyskarna till blind lydnad. Vid denna totalt godtyckliga tankegång stannar författaren dess bättre endast ett ögonblick, dock tillräckligt länge för att komma med flera oriktiga påståenden, såsom att judarna skulle vara en ras med särskilda rasegenskaper — en uppfattning som icke ens nazistiska teoretiker har svalt. I huvudsak uppehåller han sig vid det tyska folkets historia såsom orsak till dess nuvarande fördärv. Naturligtvis är det riktigt att vissa speciella handlingsmönster, alltså vad som i dagligt tal kallas folkkaraktärer, utbildas i anslutning till kollektiva upplevelser. Men författaren tror uppenbarligen att på detta sätt vissa karaktärsdrag i biologisk mening utformats, vilket är en absurditet, såvida man icke utgår från den utdömda hypotesen om förvärvade egenskapers ärftlighet. Den icke klart utsagda men klart förutsatta slutsatsen av hans framställning måste bli att nyfödda tyska barn har större anlag för sadism, oreflekterad lydnad osv. än andra nationers barn — en fantastisk föreställning.

Beträffande den historiska upplägningen i detaljer kan det vara tillräckligt att erinra om redogörelsen för tyskarnas utveckling efter första världskriget. På grund av Tysklands nederlag befann sig, sägs det, "dess folkmassa i ett tillstånd som var mycket mottagligt för tan-